

Redactor: *Antoaneta Olteanu*
Copertă: *Ionuț Ardeleanu-Paici*
Tehnoredactor: *Rodica Boacă*
Secretar de redacție: *Paulina Lămășanu*

© 2021 Editura Paideia
Str. Tudor Arghezi nr. 15, sector 2
București, România
tel.: 021.316. 82.10
e-mail: office@paideia.ro
www.paideia.ro
www.cadourialese.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
PAMFILE, TUDOR

**Povestea lumii de demult după credințele
poporului român ; Pământul după credințele
poporului român ; Sfârșitul lumii după credințele
poporului român / Tudor Pamfile ; ed. îngrijită
și cuv. înainte de Antoaneta Olteanu. - Ed. a 2-a. -
București : Paideia, 2021**

ISBN 978-606-748-495-3

I. Olteanu, Antoaneta (ed. ; pref.)

Tudor Pamfile

**Povestea lumii de demult după
credințele poporului român**

**Pământul după
credințele poporului român**

**Sfârșitul lumii după
credințele poporului român**

Ediția a II-a

Ediție îngrijită și cuvânt înainte
de **Antoaneta Olteanu**

paideia

București, 2021

în ouă – și Dumnezeu a întors pământul cu ei dedesubt”¹.

Prin unele părți din Moldova, se spune că, după sfârșitul lumii, Dumnezeu va aduce iarăși pe blăjini, oameni cuvioși și plăcuți lui, care băteau câte nouă mălai în cuptor. Aceștia au mai fost odată pe lume, înainte de urieși².

Prin altele, se spune că oamenii de după noi vor fi mari cât popușoiul ori cât degetul, că vor fi câte șapte ori opt un popușoi și că se vor sui cu scara în pelin, după cum am mai pomenit și în alt loc.

Prin Oltenia, se crede că lumea cea nouă nu va fi ca a noastră de astăzi; aceea nu va avea nevoie nici să mănânce, nici să bea, și nu va fi nici așa de păcătoasă ca cea de astăzi³.

În sfârșit, după ce lumea va pieri, după ce Dumnezeu și diavolul își vor împărți sufletele, se vor ridica amândoi în lună, pe care au făcut-o de la început după chipul și asemănarea pământului.

Iată poate numai câteva din lunga poveste a scurtului sfârșit de lume!

Cuprins

Pagini de mitologie românească.....5

Notă asupra ediției..... 55

**POVESTEA LUMII DE DEMULT DUPĂ
CREDINȚELE POPORULUI ROMÂN** 57

O părere despre culegerile și cercetările
cu privire la viața poporului român 59

PARTEA I. ÎNAINTE DE ZIDIRE 63

PARTEA a II-a. ZIDIREA PĂMÂNTULUI..... 73

CAPITOLUL I. Dumnezeu și Diavolul..... 75

CAPITOLUL al II-lea. Dumnezeu
și cei doi frați diavoli..... 88

CAPITOLUL al III-lea. Dumnezeu
și ariciul 90

CAPITOLUL al IV-lea. Dumnezeu
și broasca 93

CAPITOLUL al V-lea. Dumnezeu și Andrei 94

CAPITOLUL al VI-lea. Dumnezeu 95

CAPITOLUL al VII-lea. Povestirea biblică .. 97

CAPITOLUL al VIII-lea. Marțea și sâmbăta ... 99

¹ *Ibidem*, p. 1294.

² Voronca, *Datinile*, p. 1294. *Ibidem*, p. 31: Urmașii împăratului Constantin (v. p.) „vor fi mici, că vor îmblăți doisprezece într-un cuptor, din ceia ce au fost odată urieși. Ei de șapte ani de când iese, și mai au încă zece, până ce vor ieși cu totul”.

³ „Șezătoarea”, III, p. 99.

PARTEA a III-a. DEALURILE ȘI VĂILE.....	103
CAPITOLUL I. Ariciul și albina	105
CAPITOLUL al II-lea. Ariciul și Sf. Petru.....	114
CAPITOLUL al III-lea. Țâncul pământului și albina.....	116
CAPITOLUL al IV-lea. Ariciul, corbul și alte păsări.....	117
CAPITOLUL al V-lea. Ariciul	118
CAPITOLUL al VI-lea. Alte povestiri.....	120
PARTEA a IV-a. ZIDIREA OMULUI.....	123
CAPITOLUL I. Povestirea biblică	125
CAPITOLUL al II-lea. Dumnezeu, ziditorul.....	139
CAPITOLUL al III-lea. Dumnezeu și Diavolul ziditori.....	142
CAPITOLUL al IV-lea. Adam și Eva – feciori de drac.....	144
CAPITOLUL al V-lea. Eva făcută din spurcăciuni.....	146
PARTEA a V-a. CĂDEREA DIAVOLILOR.....	155
CAPITOLUL I. Izgonirea	157
CAPITOLUL al II-lea. Ferecarea	174
PARTEA a VI-a. ADAM ȘI EVA.....	177
CAPITOLUL I. Raiul și întâia poruncă	179
CAPITOLUL al II-lea. Greșeala și izgonirea	182
CAPITOLUL al III-lea. Zapisul lui Adam	206
CAPITOLUL al IV-lea. Povestiri răzlețe	215
PARTEA a VII-a. CAIN ȘI ABEL.....	229
PARTEA a VIII-a. POTOPUL.....	239
CAPITOLUL I. Povestirea biblică.....	241
CAPITOLUL al II-lea. Potopul.....	246
CAPITOLUL al III-lea. Vița-de-vie	285
CAPITOLUL al IV-lea. Alte povestiri.....	290

PARTEA a IX-a. OAMENII VECHI.....	293
CAPITOLUL I. Uriașii sau jidovii.....	295
CAPITOLUL al II-lea. Căpcânii sau tatarii.....	307
CAPITOLUL al III-lea. Alte soiuri de oameni..	317
PĂMÂNTUL DUPĂ CREDINȚELE POPORULUI ROMÂN.....	319
Prefață	321
I. Urzirea și viața pământului	323
„II. Despărțirea uscatului de apă.....	332
III. Dealurile, văile și alte prefaceri pământești.....	341
IV. Croirea cărărilor	345
V. Cuprinsul pământului	346
VI. Sprijinul pământului	350
VII. Cutremurul.....	361
VIII. Blajinii	370
IX. Sfârșitul pământului	378
ANEXE	381
<i>Anexa I. Sismologhionul</i>	383
<i>Anexa II. Izvodul cutremurilor din România</i>	394
SFÂRȘITUL LUMII DUPĂ CREDINȚELE POPORULUI ROMÂN	417
CAPITOLUL I. Semnele prevestitoare	419
CAPITOLUL al II-lea. Zăbovirea	431
CAPITOLUL al III-lea. Bătălia din urmă.....	434
CAPITOLUL al IV-lea. Seceta și foametea	435
CAPITOLUL al V-lea. Focul	443
CAPITOLUL al VI-lea. Alte povestiri.....	448
CAPITOLUL al VII-lea. După sfârșit.....	451

ca să știm... cu cine avem de-a face. Și mijlocul este tocmai cercetarea documentelor vii și a documentelor moarte.

Dacă cele din urmă stau astăzi în toată cinstea sub cele mai înțelepte privirii de învățați, cele dintâi, nu. Cercetarea lor pe urmă și adunarea lor mai întâi se impun neapărat.

Dar cum? Cu „omul care sfințește locul” și cu banul. Și, fiind vorba de ban – al cărui preț eu nu-l știu, – trec mai departe.

Va mai trebui să se orânduiască materialul cules după un plan cât se poate de complet și cuprinzător, cu trăsăturile cele mai distincte.

Într-adevăr, dacă până acum ne plângem că o mare câtime de culegeri zace neștiută în felurite foi și reviste, astăzi, pe lângă răul care dăinuiește încă, avem o mulțime de colecțiuni, în care cuprinsul uneia nu ține seama de al celorlalte, repetându-se astfel lucruri bine cunoscute de mai multe ori și pricinuind astfel, pe de o parte, o cheltuială zadarnică, iar, pe de alta, o greutate în cercetări.

Dezlegarea acestui punct este cu atât mai ușoară, cu cât oricine se poate opri la... cele scrise pe hârtie!

Astfel, din parte-mi am întocmit următorul plan, în care ar intra, dacă nu toate, cel puțin de bună seamă aproape toate materialele culegătorilor trecuți și viitori. Întâia cercetare ce urmează să se facă după acest plan este tocmai *Povestea lumii de demult*, în fruntea căreia am pus aceste șire, peste care se va trece!

PARTEA I

ÎNAINTE DE ZIDIRE

1. Privind în jurul său, omul a văzut: jos, *pământul*, sub toate înfățișările sale, din care izvorăsc apele, pe care cresc plantele, pe care se mișcă oamenii și toate vietățile, iar sus, *cerul*, căptușit câteodată cu nori, pe sub care se plimbă vânturile, și alteori senin, cu soare, lună și stele.

În clipele sale filosofice a cugetat și s-a încredințat că toate acestea sunt purtate de cineva, căci, nefiind însuflețite, de la sine nu puteau să aibă voință și, prin urmare, mișcare. E o ființă sau sunt mai multe ființe care le poartă, un Dumnezeu sau mai mulți dumnezei care, stăpânindu-le, le-au și făcut, le-au zidit într-o vreme foarte îndepărtată. Vârsta intelectuală a omului trebuia să fie destul de înaintată, pentru ca omul să-și poată frământa această taină; și e firesc lucru ca noțiunea zeității să se concretizeze, pe vremea acestei vârstei intelectuale, dintr-o vanitate ce se înțelege ușor, sub o înfățișare tot omenească, cea mai desăvârșită dintre toate. Epoca – noi, folosindu-ne de graiul poporului, îi vom zice *veleat* –, veleatul acesta, când omul s-a putut astfel întreba, cuprinde, de bună seamă, pentru unele trepte sociale, încă și vremurile noastre. De aceea răspunsul sau răspunsurile pe care și le-a aflat omul cu privire la această întrebare pot încă și astăzi să fie reafiate sau înmulțite. Aflând pe Dumnezeu ziditor a toate, firesc a fost să se întrebe după aceasta: „Și pe Dumnezeu cine l-a făcut?”. Iar răspunsul nu putea fi de cele mai multe ori decât acesta: „Un alt Dumnezeu”. Dar, se înțelege, urcând mereu pe această scară de dumnezei în subordine, mintea

omului trebuia să-și fixeze o sumă de ființe abstracte – lucru prea greu. De aceea, în neputința sa, a fost silit să se oprească la un singur ziditor sau la o singură tovărășie de ziditori.

Credința pe care o găsim prin unele părți din Oltenia și care ne spune că cel mai vechi Dumnezeu este *Sabaot*, că după dânsul a venit *Amon*, că după aceasta a stăpânit *Apolon*, că acesta a lăsat în locu-i pe *Dumnezeu*, înaintașul lui *Iisus*, o socotim ca o influență accidentală cărturărească¹. Tot astfel și altă credință, care ne spune nelămurit că „Dumnezeu s-a născut în numele Tatălui”².

2. Dar înainte de zidire, de lume? „*Nimicul*”, *pustiul*, e prea abstract. Lui Dumnezeu ca ființă i-a trebuit ceva sub picioare, pe care să meargă, ceva care să nu fie pământ. Și omul a găsit, nevoit a primi existența unui lucru tare, *apa*. La început a fost apa, din care, după o credință bucovineană, s-a născut Dumnezeu:

La începutul începutului nimic nu era pe lume decât *întuneric* și o *mare* fără de margini. În mijlocul acestei mări s-a ridicat un *vârtej* de *spumă*, din care s-a născut Dumnezeu³. Felul în care s-a născut ni-l spune o altă credință, tot bucovineană: în mijlocul spumei de pe mare erau un *fluture* și un *vierme*, care pluteau pe apă în neștire. De la o vreme însă fluturile și-a lepădat aripele și s-a întruchipat într-un *fecior* tânăr și frumos, care a fost *Dumnezeu*, iar viermele s-a prefăcut și dânsul îndată într-o altă făptură, în *El*, *Drac* sau *Diavol*⁴. Fiindcă, după cum vom ve-

dea, poporul român socotește uneori facerea lumii ca o lucrare a celor două suflete, e firesc să ni se vorbească și aici despre acest dualism.

3. Prin Bucovina se crede că „înainte de facerea lumii nu era pământ, soare, lună și stele, nici oameni și vietăți, ca în ziua de astăzi, ci numai o apă ori încotro te-ai fi întors și te-ai fi uitat. Iar deasupra acestei ape nemărginit de mare, umblau încolo și încoace *Dumnezeu* și *Dracul*, unicele ființe pe atunci”².

Prin alte părți se crede că Dumnezeu avea chipul unui *hulub* care zbura pe deasupra apei, iar Necuratul stătea în apă, având trei rânduri de aripi. După altă credință, acesta avea înfățișarea de *rățoi* și pentru acest cuvânt, când gospodinele românce taie rațe pentru pregătirea bucatelor, aruncă de-o parte capetele de rățoi, iar pe ale rațelor, nu³.

În Moldova de Sus, și anume prin jud. Suceava, se crede că „era o vreme când nu era lume, nici pământ, nici dobitoace, nici *poedia* asta așa de rea și sugubată de oameni ca azi, nici nimica. Nu era alta decât *văzduh* și *apă*, iar *Dumnezeu* *Savaon* și cu *Antihârț* locuiau tot în văzduh; acestea erau singurele făpturi pe atunci. Încolo, nu era țipenie de vreo altă făptură ori vreo altă lighioană. Necuratul *fârtătea* pe *Milostivul*, iar *Milostivul* îl nefârtătea, adică [atunci] când *Sar-sailă* zicea lui Dumnezeu „fârtate”, *Milostivul* îi înturna „nefârtate”⁴.

¹ Cred. rom. din com. Catanele, jud. Dolj, comunic. de d-l Șt. Șt. Tuțescu.

² *Idem*, dict. de Simion Luca, de peste 100 de ani, comunic. de același.

³ Elena Niculiță-Voronca, *Datinile și credințele poporului român, adunate și așezate în ordine mitologică*, Cernăuți, 1903, p. 881.

¹ *Ibidem*, p. 22.

² S.Fl. Marian, *Insectele, în limba, credințele și obiceiurile românilor*, București, 1903, p. 122.

³ Cred. și dat. rom. din jud. Tutova, comunic. de d-l P.G. Savin; Voronca, *op. cit.*, pp. 6-7.

⁴ I. Teodorescu, în „Sezătoarea”, II, p. 99.

Credința că Dumnezeu umblă pe apă alături cu Diavolul o găsim și în jud. Botoșani; se adaugă însă că alături de dâșii se afla și *Sf. Petru*¹.

Prin jud. Tutova se crede că „înainte de a se zidi pământul, cât vedeai cu ochii nu era decât apă și iar apă. Atunci s-au prins frați de cruce *Dumnezeu* cu *Sf. Petru* și cu *Faraon*, – *Scaraoschi*, mai marele dracilor – și au făcut un zapis drept chezășie că n-au să se despartă niciodată. Și umblau așa câteșitrei prin apa aceea, neavând deloc unde să se așeze”².

Prin alte părți, tot din jud. Tutova, se vorbește asemenea de apă, dar „*Dumnezeu* era *saltă-singurel*” și „se plimba cu corabia pe deasupra apelor, iar vâslaș avea un îngerel pe care-l chema *Andrei*”³.

De prin jud. Dolj avem această culegere:

La început, tot cât vedem astăzi pe pământ, era numai apă. De lumină nu se pomenea, Doamne ferește. Deodată s-a născut *Dumnezeu*, *Sabaot*, așa, din senin, pe o frunză de *plămână*⁴, și tot atunci s-a născut și *soarele* deasupra apelor, pe cer. *Cerul* tot atunci s-a văzut. O fi fost înainte, n-o fi fost, nu se știe, că era întuneric. Prin nașterea soarelui, lumina s-a răspândit pe fața *pământului*⁵. Văzând această lumină, *Dracul* ieși din fundul unei bălți, vechea lui moșie, și se duse pe uscat (?), se duse până dete de un *copil*, pe o frunză de *plumună*, cu care a început a vorbi:

– Ce ești tu? măi băiete!

¹ Cred. rom. din Mănăstireni, comunic. de d-l D. Gr. Furtună, stud. teolog.

² Cred. rom. din Florești, com. comunic. de d-ra Virginia Stan.

³ *Etym. magn. rom.*, col. 1185.

⁴ Probabil *Nuphar luteum*, Smidt., „buruiiană cu foaie lată ce crește pe fundul apelor stătătoare”.

⁵ Citește: *apei*.

– Eu sunt Dumnezeu Sabaot.

– Dar acela cine este? – arătând Soarele.

– Acela este ajutorul meu, Soarele¹.

4. În sfârșit, cu totul singuratică aflăm următoarea povestire bucovineană: La început nimic nu era pe lume decât un *munte* mare, purtat de vânturi încolo și înapoi; din vârful lui ieșea foc fără curmare. Din acest foc s-a născut o *femeie*, cu trup numai, căci n-avea cine să-i dea viață. Cum s-a născut, trupul ei a fost luat de vânturi și purtat în toate părțile, până ce într-un târziu a ajuns la *Vântul cel mai de sus*, unde a căpătat viață. De acolo, această femeie s-a scoborât pe munte.

Pe munte, într-o vreme, găsește dânsa două bucăți de fier, pe care le înghiți fără nici o pricină. Din aceste bucăți de fier purcede femeia grea, iar mai târziu naște doi copii, doi *necurați*: unul șchiop, dar înțelept, și altul prostuț.

Crescând mari cei doi necurați și umblând veșnic pe munte fără nici o treabă, s-au gândit ei cât s-au gândit și au ajuns cu socoteala că, dacă ar avea lut, multe lucruri ar face. Dar de unde lut, când pe muntele acela nu se află nimic altceva decât fier și iarăși fier?

– Scoboară-te tu, zise dracul cel șchiop, dar înțelept, – în fundul mării și adă lut de acolo.

Dracul celălalt se supuse numaidecât, se scobori în adâncul mărilor și, luând lut, îl aduse pe munte fratelui său. Acesta, cum s-a văzut cu lut, îndată a făcut un cal, cum sunt caii în zilele noastre, dar cal numai cu trupul, fără viață și, prin urmare, fără puțință de a merge.

Văzând aceasta, cei doi drăcușori, prinseră din nou a se sfătui și din sfatul lor rămase ca

¹ C. Rădulescu-Codin și Șt. Șt. Tuțescu, *Dăfii*, Craiova, f.a., p. 36.

fiecare să intre în calul cel de lut, să-și pună mâinile și picioarele în picioarele calului și să tragă căruța; celălalt putea să stea în căruță și astfel să se plimbe de-a mai mai dragul.

Între timp dracul cel mai prost în cal și trase cât se poate de bine. Mai pe urmă ostenind, dădu rîndul celui șchiop; acesta se sprijini în cele două mâini și în picior, și astfel șchiopătând, își împlini și dânsul rîndul cuvenit. Urmează apoi din nou dracul cel prost și iarăși cel șchiop, dar acum fratele cel întreg la trup, prețuind mai mult tihna din căruță, își trase cu socoteala că mai bine ar fi să rămână dânsul în căruță, iar fratele său să tragă de-a pururi vîrât în calul de lut. Și pe gânduri multă vreme nu stătu, că îndată închise pe dracul cel șchiop în cal, iar dânsul se așeză în voie pe scaunul trăsurii.

Șchiopul trase cât trase, dar, de la o vreme săturându-se, își luă lumea în cap și se tot duse. *Dumnezeu* era pe atunci pe lume nevăzut și necunoscut de drac și nici de mama lor¹.

5. Cosmogonia greacă și cea romană nu ne pot arăta nimic în această privință. Aceste cosmogonii, putem să spunem, nici nu ne sunt cunoscute sub forma lor firească, adevărată, populară. Desigur că atât grecii, cât și romanii au avut credințele și legende lor cosmogonice generale sau regionale, care nu s-au cules; și chiar dacă cugetătorii contemporani le știau, ei le comentau din punctul de vedere al școlii filosofice ce patronau, le simplificau și le amplificau, așa că dintr-o credință populară ieșea o teorie necunoscută întâi și apoi îmbrățișată numai de elevii școlii, care ne-au lăsat scriptele; astfel s-a născut un haos de explicațiuni filosofice și poetice

care n-au nici o legătură cu credințele curente ale poporului:

Hesiod strigă: „Înainte de toate a fost *Haosul*”!

Slavii de prin Galiția povestesc ca și noi despre o *mare* albastră fără de margini, în mijlocul căreia se afla un *frasin* verde. Pe el stăteau trei *porumbițe* ce plănuiau facerea cerului, a soarelui și a lunii din aurul ce l-ar fi putut scoate din fundul mării¹.

Ucrainenii pomenesc despre *apă* și despre *tovărășia* dintre Dumnezeu și diavol². Tot astfel și alte popoare slave. „Dumnezeu, înainte de facerea lumii, umblă pe apă și întâlnește astfel pe Diavol.”³ Tot la ucrainenii aflăm și varianta care-i substituie pe *Iisus Hristos* și *Sf. Petre* lui Dumnezeu⁴.

În sfârșit, credința despre o *apă* primordială, care însă îneca în mijlocul unui nesfârșit întuneric pămîntul, o aflăm și la unele popoare din America⁵.

¹ A. Lefèvre, *La religion*, Paris, 1892, p. 60.

² *Mélusine*, t. IV, p. 218, cf. „Șezătoarea”, II, p. 106.

³ L. Legèr, *Esquisse sommaire de la Mythologie slave*, Paris, 1882, p. 12. Autorul împrumutând șirelele acestea de la Erben, care publicase niște articole asupra mitologiei slave în *Naučný Slovník* (Praga, 1863-1873), zice: „Pe vremea când Erben scria acestea [ca adevărate tradiții slave], nu se cercetase încă literatura cărților slavone zise *apocrife*, adică a lucrărilor ce reproduc – după originale grecești – legende cu care Biblia a fost pe vremuri luminată („embellie”) sau mai adesea desfigurată. Lucrările acestea sunt originare din Bulgaria și s traduse de bună seamă din grecește, iar această limbă le are din literatura ebraică sau persană.”

⁴ *Revue des traditions populaires*, Paris, X, pp. 417-418.

⁵ G. de Rialle, *La Mythologie comparée*, Paris, 1878, p. 351.

¹ Voronca, *Datinile*, pp. 143-144.